

Anna Iwanowska

Uniwersytet Warszawski

<https://orcid.org/0000-0001-8251-7668>

anna.iwanowska@student.uw.edu.pl

CERTYFIKACJA KOMPETENCJI JĘZYKOWYCH A ROZWÓJ ZAWODOWY ŻOŁNIERZY W POLSKICH SZKOŁACH WOJSKOWYCH

Certification of language competences and soldiers'
professional development in Polish military schools

At present, soldiers who want to serve abroad have to achieve a specific level of language proficiency both in its general and professional variety. To prove their competences, they have to take examinations compatible with STANAG 6001 standards. The purpose of this article is to present the impact of formal assessment on soldiers' professional development in Polish military schools and the factors which are crucial to soldiers' successful language learning.

Keywords: general and military language, STANAG 6001 standards, certification, Polish Armed Forces, Polish General Staff

Słowa kluczowe: język ogólny i wojskowy, standardy STANAG 6001, certyfikacja, Siły Zbrojne RP, Sztab Generalny Wojska Polskiego

1. Wprowadzenie

Niniejszy artykuł obejmuje refleksją egzaminy certyfikatowe z języka obcego (dalej: JO), do których przystępują polscy żołnierze, organizowane zgodnie z normami obowiązującymi w wojskowości.

Liczba publikacji zarówno polskich (m.in. Gajewska, Sowa, 2014), jak i obcojęzycznych (m.in. Hoffmann, 1985; Strevens, 1988; Fluck, 1992; Mangiante, Papette,

2004) dowodzi rosnącego wśród glottodydaktyków zainteresowania problematyką nauczania języków specjalistycznych (dalej: JS) oraz profilem uczących się ich osób. Prowadzone dyskusje dotyczą definicji JS i elementów odróżniających go od odmiany ogólnej, kryteriów podziału wewnętrznego (język bazowy, dyscypliny, odmiany zawodowe i akademickie), a także, a może przede wszystkim, samej różnorodności języków specjalistycznych. Dydaktycznym tłem rozważań są zaś często specyficzne potrzeby uczących się JS.

Analiza oceniania i certyfikowania kompetencji językowych w polskich szkołach wojskowych pozostaje w nurcie analiz poświęconych kontroli wyników nauczania JS, w której konieczne jest uwzględnienie zarówno specyficznych potrzeb, jak i wymagań stawianych uczącym się przez instytucje organizujące egzaminy. Jej ilustrację będzie stanowić prezentacja wyników badania przeprowadzonego w grupie 66 żołnierzy Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, którego celem było ukazanie, jak nauka języka obcego wpływa na rozwój zawodowy i prywatny respondentów. Przedmiotem analiz uczyniono także wymagania stawiane wojskowym w zakresie znajomości języka obcego zarówno ogólnego (*general*), jak i specjalistycznego (*language for specific purposes*).

2. Wymagania STANAG 6001

Żołnierze stanowią niejednorodną grupę zawodową. Zakres znajomości zarówno specjalistycznej, jak i ogólnej odmiany języka obcego zależy w ich przypadku od poziomu operacyjnego, w ramach którego działają (wojska lądowe, siły powietrzne, marynarka wojenna, siły specjalne) oraz poziomu zadań, jakie mają do wykonania (działania strategiczne polityczne oraz wojskowe, działania operacyjne, działania taktyczne). Podstawowym dokumentem stanowiącym ramę referencyjną dla sił zbrojnych NATO jest Umowa Standaryzacyjna STANAG (*Standardization Agreement*). Definiuje ona procedury wojskowe i administracyjne dla krajów członkowskich tak, aby państwa zrzeszone mogły się wzajemnie porozumiewać i wspierać. Zawiera także wytyczne dla żołnierzy co do oczekiwanego poziomu biegłości językowej, tak w zakresie języka ogólnego, jak i wojskowego, by możliwa była profesjonalna komunikacja między osobami pracującymi w wojsku, a także odpowiednie rejestrowanie danych, przygotowywanie raportów oraz prowadzenie korespondencji międzynarodowej. Pierwsze wytyczne, STANAG 6001, opublikowano w 1976 roku, w najnowszej wersji dokumentu (STANAG 6001, 2010) doprecyzowano zaś standardy wymagań językowych obowiązujące przedstawicieli państw zrzeszonych (zob. tabela 1).

POZIOM	WYMAGANIA
1	znajomość podstawowa, <i>survival</i>
2	znajomość średniozaawansowana, <i>functional</i> (czynna w ograniczonym zakresie)
3	znajomość zaawansowana, <i>professional</i> (profesjonalne minimum)
4	znajomość biegła, <i>expert</i> (w pełni profesjonalna)
5	znajomość doskonała, <i>highly-articulate native</i> (poziom bilingwalny)

Tabela 1: Poziomy biegłości językowej według norm STANAG 6001¹.

Wymagania odnoszą się do czterech sprawności (słuchania, mówienia, czytania i pisania), natomiast cyfry oznaczają oczekiwany poziom umiejętności językowych². Standardowy Profil Językowy (tzw. SPJ) ma kryptonim „2231”. Oznacza to, że w odniesieniu do sprawności słuchania i mówienia wymaga się biegłości na poziomie 2., dla czytania na 3., a dla pisania na 1. Warto dodać, że każdy poziom ma także wersję z „+” (np. 2+), co, podobnie jak w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego* (2003) (dalej: ESOKJ), oznacza, że użytkownik opanował umiejętności dla danego poziomu w zakresie większym niż oczekiwany, nie osiągnął jednak jeszcze pełnej biegłości na kolejnym.

Na różnych poziomach operacyjnych wymagany jest inny stopień znajomości języka. I tak:

- wojska lądowe (w tym pancerne, artyleria, inżynieria, obrona przeciwlotnicza, rozpoznanie, łączność) wymagają, by większość żołnierzy wykazywała się znajomością języka ogólnego na poziomie 2, przy czym przy obsłudze maszyn konieczna jest znajomość języka technicznego na poziomie minimum 3. oraz znajomość komend wojskowych także na tym poziomie;
- siły powietrze (lotnictwo, obrona przeciwlotnicza) – lotnicy powinni posiadać podstawową wiedzę z zakresu języka ogólnego (poziom 1), natomiast niezbędnym minimum zarówno w pracy technicznej, jak i odczytywaniu sygnałów, jest poziom 3. połączony z bezbłędną znajomością terminologii i przepisów wojskowych oraz zaleceń Organizacji Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego;
- marynarka wojenna (flotyle okrętów, lotnictwo marynarki wojennej, brzegowe jednostki wsparcia) – w przypadku żołnierzy marynarki wojennej konieczna jest znajomość języka komend i języka technicznego (obsługa maszyn) na poziomie 3. oraz Międzynarodowego Kodu Sygnałowego;
- wojska specjalne (FORMOZA działająca na morzu, GROM działający na lądzie i w powietrzu, inspirowany amerykańskim *Delta Force* oraz brytyjskim

¹ Wszystkie tabele i wykresy zamieszczone w artykule zostały opracowane przez autorkę.

² Podstawowy poziom A według ESOKJ (2003) odpowiadałby w STANAG poziomowi 1, poziom B mógłby być ekwiwalentem 2. oraz 3., poziom C natomiast – poziomowi 4 i 5.

Special Air Service) – żołnierze pracujący w ekstremalnych warunkach z najnowocześniejszym sprzętem nabywają umiejętności w specjalnych ośrodkach zagranicznych; tu konieczny jest minimum 4. poziom znajomości JS lotniczego, taktyki, procedur oraz kodu sygnałowego.

Na poziomie wojskowych działań strategicznych (na poziomie politycznym z Prezydentem oraz wojskowym z Ministerstwem Obrony Narodowej na czele), operacyjnych oraz taktycznych (dywizje, bataliony, obrona terytorialna) wymagany poziom znajomości języka także jest różny: wykonawcy działań strategicznych potrzebują języka ogólnego oraz specjalistycznego mniej więcej na poziomie 3., a od wykonawców działań taktycznych oczekuje się przede wszystkim umiejętności receptywnych na poziomie 2-3³.

Żołnierze dokumentują poziom swoich umiejętności językowych, zdając egzaminy⁴ organizowane przez Komisję Egzaminacyjną Języków Obcych MON, uczelnie i studia wojskowe, Generalne Rodzaje Sił Zbrojnych, Żandarmerię Wojskową. Mają przy tym możliwość uczestniczenia w kursach przygotowawczych i/lub powtórzonych (np. przed wyjazdem zagranicznym). Udokumentowanie znajomości języków obcych jest konieczne przy promocji żołnierza na wyższe stanowisko (wypełnienia warunków Karty Opisu Stanowiska) lub wyjeździe na misje zagraniczne⁵.

3. Badanie własne

3.1. Cel badania, pytania i hipotezy badawcze

Celem badania było sprawdzenie, w jakim stopniu opanowanie specjalistycznej odmiany języka przez polskich wojskowych, potwierdzone egzaminem międzynarodowym STANAG 6001, wpływa na ich rozwój zawodowy. Poszukiwano w nim odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Czy i w jakim stopniu czas służby wojskowej wpływa na wybór języków obcych i osiągnięty w nich poziom biegłości?

³ Potrzeby żołnierzy wynikają nie tylko z charakteru wykonywanych zadań, ale również ze specjalnej roli Polski-państwa-gospodarza (*Host Nation Support*). Wiąże się to z koniecznością komunikacji, prowadzenia negocjacji i korespondencji międzynarodowej oraz rozumienia aktów bilateralnych między państwami zrzeszonymi przez wojskowych w języku angielskim.

⁴ STANAG 6001 sprawdza stopień opanowania wszystkich czterech sprawności językowych poza słuchaniem na poziomie 1, co z kolei może skutkować negatywnym efektem zwrotnym (np. brakiem pracy nad tą sprawnością w trakcie zajęć).

⁵ Opanowanie języka na wymaganym poziomie nie jest dla żołnierzy łatwe. Wymaga uczestnictwa w specjalistycznych kursach przygotowawczych, na które nie zawsze zgadza się zwierzchnik.

- W jakim stopniu odbywanie służby wojskowej poza granicami kraju wpływa na wybór języków i osiąganą w nich biegłość?
- Czy i w jaki sposób charakter instytucji, w której żołnierz odbywa służbę poza granicami kraju wpływa na osiągnięty poziom znajomości języka obcego?
- Czy i w jakim stopniu czas trwania służby poza granicami kraju oraz częstość i typ kontaktów z innojęzycznymi użytkownikami przekładają się na osiągnięty przez żołnierzy poziom biegłości językowej?

W badaniach postawiono następujące hipotezy:

- Czas służby wojskowej ma istotny wpływ na wybór języków obcych oraz osiągnięty w nich poziom biegłości.
- Odbywanie służby wojskowej poza granicami kraju warunkuje wybór języków i osiąganą w nich biegłość.
- Charakter instytucji, w której żołnierz odbywa służbę poza granicami kraju, ma wpływ na osiągnięty poziom biegłości.
- Czas trwania służby poza granicami kraju oraz częstość i typ kontaktów podczas służby wojskowej przekładają się na poziom biegłości językowej żołnierzy.
- Poziom znajomości języków obcych u badanych żołnierzy jest zadowalający.

3.2. Dobór próby i narzędzie badawcze

Badanie zostało przeprowadzone w 2016 r. w grupie 66 wojskowych, których poziom biegłości językowej stwierdzono na podstawie wyników osiągniętych przez nich na egzaminie certyfikacyjnym zgodnym z normami STANAG. Grupę ankietowanych stanowili żołnierze pracujący w Sztapie Generalnym Wojska Polskiego (SGWP) oraz w Zarządzie Planowania Strategicznego (P5). Byli to zatem wojskowi o bogatym i zróżnicowanym doświadczeniu zawodowym (np. koordynowali międzynarodowe misje, brali udział w planowaniu i realizowaniu zadań NATO).

Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza, którego zaletą jest anonimowość oraz możliwość otrzymania dużej liczby danych w stosunkowo krótkim czasie (Albarelo, 1999: 90). Zawarto w nim zarówno pytania otwarte i półotwarte, jak i zamknięte: jednokrotnego oraz wielokrotnego wyboru.

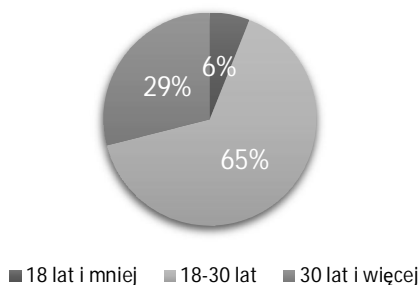
4. Wyniki badania i ich interpretacja

4.1. Portfolio językowe

Większość ankietowanych (łącznie 62 osoby) pełniła służbę wojskową od 18 do 30 lat (65%) lub więcej niż 30 lat (29%) (zob. wykres 1), co oznacza, że

w czasie kariery nie mieli problemów z dostępem do nauki języków obcych, zwłaszcza zachodnich⁶.

Ile lat pełni Pan służbę wojskową?

Wykres 1: Czas trwania służby wojskowej respondentów.

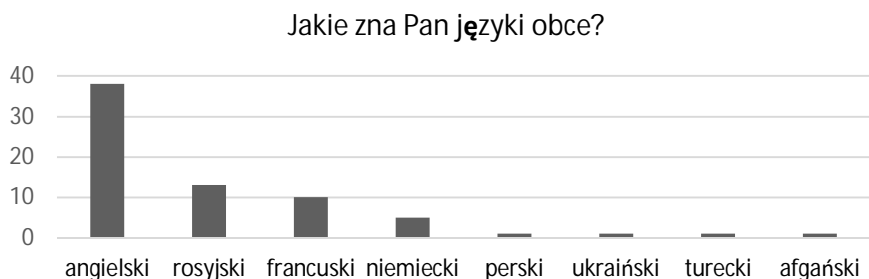
Znajduje to potwierdzenie w odpowiedziach na pytanie *Jakie zna Pan języki obce?*, w których przeważa znajomość angielskiego (54%, 38 osoby). Na następnej pozycji plasuje się rosyjski (19%, 13 osób), potem francuski (14%, 10 osób) i niemiecki (7%, 5 osób). Pojedynczy ankietowani wymienili również ukraiński oraz języki rzadziej używane: perski, turecki, afgański (zob. wykres 2). Warto dodać, że 32 osoby (48% ankietowanych) zadeklarowały znajomość jednego języka (angielskiego), 25 osób (38%) dwóch języków, najczęściej angielskiego i rosyjskiego, 7 osób (10,5%) trzech języków, 1 osoba czterech oraz 1 osoba aż pięciu języków.

Odpowiedzi na pytanie kontrolne *Czy znał Pan język obcy/języki obce wskazany/e w pytaniu 6 przed rozpoczęciem służby wojskowej?* potwierdzają, że w wyniku zmian ustrojowych zmieniła się 'dostępność' do języków zachodnich: 33% żołnierzy (26 osób) uczyło się języka rosyjskiego (najprawdopodobniej jeszcze w szkole), 28% (22 osoby⁷) języka angielskiego, 23% wojskowych (18 osób) nie uczyło się żadnego języka, 9% (7 osób) języka niemieckiego i 7%

⁶ Żołnierze pełniący służbę wojskową dłużej niż 28 lat rozpoczęli karierę najpóźniej w 1991 roku, kiedy jeszcze obowiązywał Pakt Warszawski. Mieli obowiązek uczyć się rosyjskiego i ograniczony dostęp do języków zachodnich. Ci, którzy służyli między 18 a 28 lat rozpoczęli karierę po rozwiązaniu Paktu Warszawskiego, ale jeszcze przed 2004 rokiem, tj. wejściem Polski do UE. W tym czasie dostęp do kursów języków zachodnich był łatwiejszy, a angielski nie pełnił jeszcze funkcji języka komunikacji w środowisku wojskowym. Dla żołnierzy, którzy pełnią służbę mniej niż 18 lat, tj. rozpoczęli ją po 2004 roku, znajomość angielskiego jest obowiązkowa (wymóg STANAG).

⁷ Większość ankietowanych, którzy udzielili takiej odpowiedzi, deklarowała 18-28-letnią służbę wojskową.

(5 osób) francuskiego. Ankietowani, którzy zadeklarowali znajomość perskiego, ukraińskiego, tureckiego i afgańskiego, nie uczyli się żadnego z tych języków przed rozpoczęciem służby.

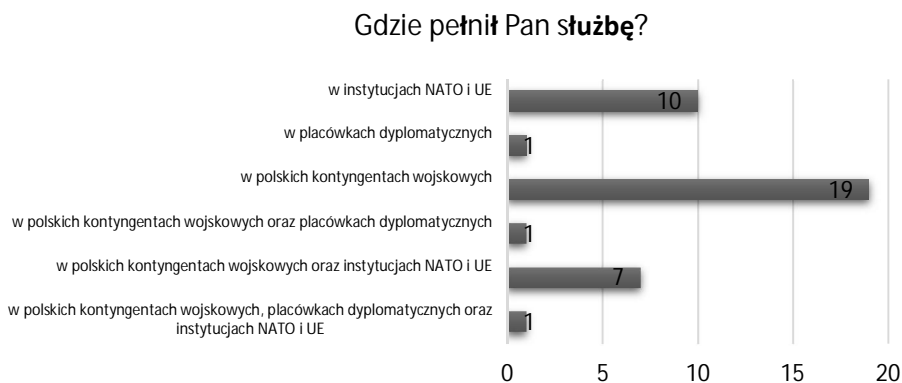

Wykres 2: Znajomość języków obcych wśród respondentów.

4.2. Służba poza granicami państwa

Tylko 59% ankietowanych (39 żołnierzy) odpowiedziało twierdząco na pytanie *Czy pełnił Pan służbę poza granicami państwa? Jest to nieco zaskakujące, zważywszy na zadania ankietowanych żołnierzy ściśle powiązane z planowaniem i koordynacją międzynarodowych misji.*

Różnorodność doświadczeń badanych żołnierzy pokazuje natomiast odpowiedzi na pytanie wielokrotnego wyboru: *Gdzie pełnił Pan służbę?* (zob. wykres 3) oraz na pytanie otwarte: *W jakim kraju pełnił Pan służbę?* Ankietowani zdobywali doświadczenie, służąc w polskich kontyngentach wojskowych, instytucjach NATO i UE, placówkach dyplomatycznych, zarówno podczas misji stabilizacyjnych (Irak, Kosovo), jak i pokojowych (Liban), czy wspierających siły zrzeszone (Belgia).

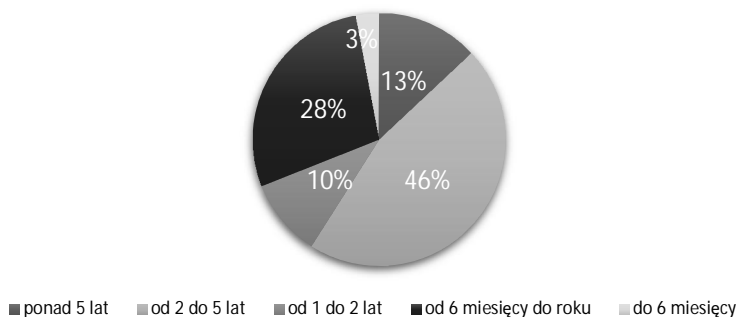

Wykres 3: Miejsce pełnienia służby przez respondentów.

Badani wojskowi pełnili służbę w różnych miejscach świata: 9 żołnierzy zadeklarowało Irak (misje stabilizacyjne, formacje sił zbrojnych), 6 Afganistan, 5 Bośnię i Hercegowinę, 5 Kosovo (misje stabilizacyjne), 4 Liban (misje pokojowe), 4 Belgię (siły zrzeszone), po 3 osoby USA, Francję i Niemcy, po 2 osoby Chiny, Szwecję, Holandię; w Wielkiej Brytanii, Syrii, Danii, Włoszech, na Wzgórzach Golan i w Erytrei służyły pojedyncze osoby.

Odpowiedzi udzielone na pytanie *Przez jaki okres pełnił Pan służbę poza granicami kraju?* (zob. wykres 4), potwierdziły, że w przypadku odbywania służby w instytucjach NATO i UE jej czas trwania był zazwyczaj dłuższy, natomiast udział w misjach wojskowych zdaje się wiązać z krótszym pobytem za granicą (być może z powodów natury psychologicznej).

Przez jaki czas pełnił Pan **służbę** poza granicami kraju?

Wykres 4: Czas pełnienia służby przez respondentów.

W pytaniu dotyczącym częstości używania języka obcego podczas pełnienia służby poza granicami kraju, zdecydowana większość ankietowanych (90%) zadeklarowała codzienne komunikowanie się w języku obcym, a tylko 10% – sporadyczne. Dominował kontakt służbowy (82% respondentów) lub mieszany – służbowy i prywatny (13%). Jedynie 5% respondentów zadeklarowało wyłącznie kontakt prywatny jako dominujący w komunikacji.

Odpowiedzi na powyższe pytania wskazują na wysoką ekspozycję badanych na JO w sytuacjach służbowych, czyli przede wszystkim na jego specjalistyczne odmiany.

4.3. Uczestnictwo w kursach językowych Sił Zbrojnych RP i udział w egzaminie STANAG 6001

Jednym z celów badania było także ustalenie, gdzie respondenci zdobyli swoje kompetencje językowe. Na pytanie *Czy brał Pan udział w kursie językowym/kursach językowych organizowanym/ch przez Siły Zbrojne RP?* 92% ankietowanych (60 osób)

odpowiedziało twierdząco, tylko 6 osób (8%) zaprzeczyło, ale 5 z nich nigdy nie odbywało służby wojskowej poza granicami kraju, 1 osoba natomiast zadeklarowała udział w kursie podtrzymującym znajomość języka.

Z tabel podsumowujących odpowiedzi na pytanie dotyczące stopnia znajomości języków obcych (zob. tabele 2a i 2b) potwierdzonego egzaminem zgodnym z normami STANAG wynika, że żołnierze najczęściej znają angielski i w nim potwierdzają swoją biegłość na poziomie 3., osiągnięcie tego właśnie poziomu daje im bowiem możliwość awansu na wyższe stanowiska w Sztabach, pozwala też na wyjazdy na misje zagraniczne. Mniej liczną grupę stanowią żołnierze wybierający egzaminy z języków innych niż angielski, warto jednak zaznaczyć, że poziomy, na których potwierdzają oni swoją biegłość, są zazwyczaj wyższe.

Jeśli uczestniczył Pan w kursach JO organizowanych przez SZ RP, proszę wskazać, znajomość jakiego języka/jakich języków obcych została potwierdzona egzaminem wg norm STANAG po kursie.							
JĘZYK	POZIOM KURSU						
	1	2	3	1 i 2	1, 2 i 3	2 i 3	1 i 3
angielski	2	3	19	11	15	8	1
francuski	1						
rosyjski	1						
turecki		1					
perski					1		
ukraiński				1			
afgański	1						

Tabela 2a: Poziom zaawansowania respondentów uczestniczących w kursach językowych potwierdzony egzaminem STANAG 6001.

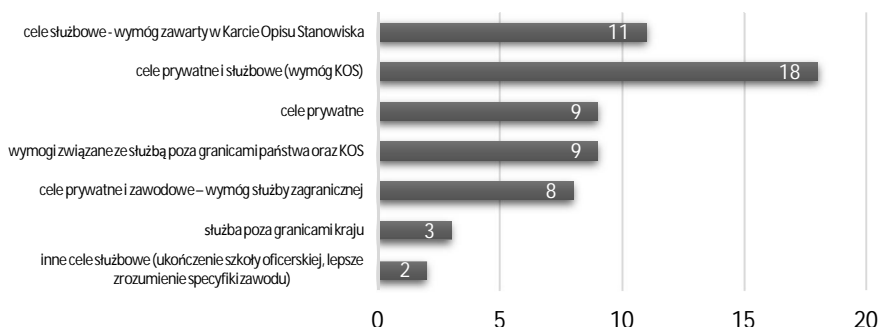
Jeśli nie uczestniczył Pan w kursach JO organizowanych przez SZ RP, ale zdawał Pan egzaminy wg norm STANAG 6001, proszę wskazać, znajomość jakiego języka/jakich języków obcych została potwierdzona egzaminem wg norm STANAG i na jakim poziomie.							
JĘZYK	POZIOM KURSU						
	1	2	3	1 i 2	1, 2 i 3	2 i 3	1 i 3
angielski	3	2	2	2			
francuski				1			
rosyjski					1	1	
niemiecki			1			1	

Tabela 2b: Poziom zaawansowania językowego respondentów nieuczestniczących w kursach potwierdzony egzaminem STANAG 6001.

4.4. Motywy nauki specjalistycznych odmian JO

Najczęstszym motywem, dla którego żołnierze decydują się na naukę języka, jest realizacja celów zawodowych, choć ważne są dla nich także cele prywatne (zob. wykres 5).

Dlaczego zdecydował się Pan na naukę języka obcego?
(możliwa więcej niż 1 odpowiedź)

Wykres 5: Motywy nauki języków obcych wśród ankietowanych.

Analizując odpowiedzi na pytania dotyczące motywacji, można zauważyć, że dla ankietowanych żołnierzy nauka języka nie jest wyłącznie narzędziem rozwoju zawodowego, lecz także prywatnego. W większości są przy tym zdania, że jego znajomość umożliwiła im realizację zamierzonych celów zawodowych (taki stan rzeczy deklaruje 79% respondentów). Na podobnie postawione pytanie dotyczące realizacji celów prywatnych, łącznie 80% ankietowanych deklaruje zadowolenie.

5. Wnioski końcowe

Wyniki badania potwierdzają, że nauka specjalistycznej odmiany języka obcego przez żołnierzy oraz zdawanie przez nich egzaminów biegłości opracowanych zgodnie z normami STANAG ma znaczący wpływ na ich rozwój zawodowy.

Potwierdzone zostały hipotezy badawcze, iż długość służby wojskowej, a dokładniej okres rozpoczęcia służby i uwarunkowania historyczne w danym czasie, wpływają na wybór opanowywanego języka obcego, a osiągnany poziom biegłości zależy od charakteru zadań powierzonych żołnierzom. Stwierdzono również, iż odbywanie służby poza terytorium kraju ma wpływ na wybór docelowego poziomu biegłości językowej. Ten z kolei odpowiada charakterowi instytucji, w której żołnierz odbywa służbę, przy czym wojskowych odbywających misje, pracujących w instytucjach NATO, UE oraz placówkach dyplomatycznych cechuje wyższy poziom znajomości języka specjalistycznego⁸

⁸ Uznaje się, że w kontyngentach częstość używania języka czysto specjalistycznego jest najrzadsza – przeważa komunikacja ze współpracownikami w rodzimym języku z przyczyn praktycznych, a dialog z żołnierzami obcokrajowcami, mimo że codzienny, nie jest tak wymagający jak praca z dokumentacją natowską, czy unijną.

niż tych służących w ramach kontyngentów. Długość odbywania służby wojskowej poza terytorium kraju, częstość użycia języka oraz dominujący typ kontaktów za granicą znajdują wyraźne przełożenie na poziom biegłości.

Badanie jakości nauczania polskich żołnierzy jest trudne do przeprowadzenia ze względu na ograniczenia natury praktycznej – poziom tajności w instytucjach wojskowych nie umożliwia obserwacji zajęć, ich ewaluacji czy rozmów z wykładowcami lub uczącymi się. Z przeprowadzonego wśród samych wojskowych rekonesansu wynika jednak, że specyfika oceniania i certyfikacji znajomości języka silnie wpływa na rozwój zawodowy tej grupy. Certyfikacja uzyskiwana przez polskich wojskowych według norm STANAG, ich poziom partycypacji w misjach międzynarodowych, praca w cenionych ośrodkach NATO i UE są zaś pośrednim potwierdzeniem wysokiej jakości nauczania wojskowych odmian specjalistycznych języka w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Albarelo L. (1999), *Apprendre à chercher : l'acteur social et la recherche scientifique*. Bruxelles: De Boeck Université.
- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (2003), Warszawa: Wydawnictwa CODN.
- Fluck H.-R. (1992), *Didaktik der Fachsprachen. Aufgaben und Arbeitsfelder, Konzepte und Perspektiven im Sprachbereich Deutsch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Gajewska E., Sowa M. (2014), *LSP, FOS, Fachsprache... Dydaktyka języków specjalistycznych*. Lublin: Wydawnictwo Werset.
- Hoffmann L. (1985), *Kommunikationsmittel Fachsprache*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Mangiante J.-M., Parpette Ch. (2004), *Le Français sur Objectif Spécifique: de l'analyse des besoins à l'élaboration d'un cours*. Paris: Hachette.
- Stevens P. (1988), *ESP after twenty years: A reappraisal* (w) Tickoo M. (red.), *ESP: State of the Art*. Singapore: SEAMEO Regional Language Center, str. 1-13.

NETOGRAFIA

- https://www.cicde.defense.gouv.fr/images/documentation/architectures/20190410pm_DOM30.pdf [DW 28.07.2019]
- <https://www.cdcc.terre.defense.gouv.fr/le-cdccc/presentation/missions/missions-du-cdccc> [DW 28.07.2019]
- https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69269.htm?selectedLocale=en [DW 20.08.2018]
- <http://sgwp.wp.mil.pl/pl/30.html> [DW 30.08.2018]
- <http://www.stanag6001.com/languages/> [DW 1.09.2018]